

BİR DÜNYA ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Mustafa KARABULUT

Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman.

E-mail: mkarabulut@adiyaman.edu.tr

KEŞANLI ALİ DESTANI'NA EDEBİYAT-SOSYOLOJİ BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ

Hazırlayan: Mustafa KARABULUT

Haldun Taner (1915-1986), Cumhuriyet dönemi çağdaş Türk tiyatrosuna yeni bakış açıları getirmiş bir tiyatro yazarıdır. O, eserlerinde modern ile geleneksel unsurları birlikte ele alır. Taner; Fazilet Eczanesi, Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, Sersem Kocanın Kurnaz Karısı vb. oyunları ve Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu, Ayışığında Çalışkur, Konçinalar, Sancho'nun Sabah Yürüyüşü vb. hikâyeleriyle de tanınmasına rağmen asıl ününü Keşanlı Ali Destanı oyunuyla elde eder. Bu eserle ülkemizde epik tiyatronun öncüsü olan yazar, ilkyerli, müzikli oyun örneğini verir.

Taner, benimsediği komik dünya görüşü içinde yer alan akılcı ve eleştirel bakış açısını Batılı düşünce biçimine borçludur. "Bu bağlamda, Aristofanes'ten Shaw'a, Shaw'dan Brecht'e uzanan oyun yazarlığı çizgisinde yer almaktadır. Buna karşılık, Haldun Taner tiyatrosunun özgül dokusunu oluşturan şakacı tavır ve neşeli atmosfer Anadolu insanına aittir." (Yüksel, 2010: 70). Taner, dil ve üslubunda hassas olup ironiye (nükte, hiciv, humor), geniş yer verir.

Haldun Taner'in oyunları epik tiyatro çerçevesinde değerlendirilir. Epik tiyatro türünde amaç, burjuva sınıfının hayatını anlatmak değil, sıradan halkın gündelik sorunlarını tiyatro ile ifade etmektir. Taner, Keşanlı Ali Destanı'nda modern ile geleneği bir arada kullanarak yeni bir epik tiyatro oluşturur. Bu eserde epik unsurunun yeri, Sinekliadağ halkının hayatını biçimlemektir. Yazar, bu eseri için şöyle der: "Bildiğiniz gibi bizim halk gösteri biçimlerimizle modern epik tiyatronun akrabalarından faydalanıp epik bir Türk halk tiyatrosu üslubuna yöneldim. Kendi kişiliği ile çevrenin onda kurduğu kişilik arasında bocalayan Ali'nin iç çatışması renkli bir gecekondu ortamına oturtulmuştur." (Miyasoğlu, 1988:37). Bu bakımdan ana hatlarıyla sosyo-kültürel mahiyette olan eser, yer yer kişilerin iç dünyalarına da yönelir. Yazar, mahallelinin ve Ali'nin ruh hallerini de verir.

Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı'nda topluma eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu oyunda gecekondulaşma ile kent hayatı arasındaki çatışmalar, toplumsal çarpıklıklar, yöneticilerin ihmalkârlığı, ekonomik sıkıntılar vb. hususlar dile getirilir. Yazar, edebiyatın toplumsal gücünü kullanarak, 1960'ların toplum hayatından kesitler sunar.

HALDUN TANER Keşanlı Ali Destanı

Oyun

YAPI KREDİ YAYINLARI

"Devlet gücünün ve kanunların değil de zorbalığın hâkim olduğu gecekondu insanının hayatını konu aldığı bu eserle yerli tipler yaratmış, onların konuşma, davranış ve hayat anlayışlarını iyi bir şekilde sergilemesini bilmiştir." (Gariper, 2005:89).

Edebiyat, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini etkili anlatılmakla yetinmeyip onun sosyo-kültürel yönünü de ele alan çok yönlü bir bilimdir. "Edebiyatın sosyolojik imkânı, toplum

sorunlarının incelenmesi, açıklanması ve yorumlanmasında edebiyatın göz önünde bulundurulması gerektiğini öne sürmektedir." (Alver, 2006: 11). Edebiyatın insan ve toplum sorunları ile ilgilenmesi onun sosyoloji ile ortak yönünü gösterir. Edebiyat-toplum ilişkisi, edebiyatın sosyolojik imkânı bağlamında değerlendirilir. Edebiyatın sosyolojik yönü, onun bir ayna vazifesiyle toplumu yansıtmadır.

Epik tiyatronun en önemli eserlerinden kabul edilen Keşanlı Ali Destanı, Sinekliadağ halkının yaşamını ve sorunlarını işerken, Türkiye'nin sosyalleşme serüveninden kesitler verir. 'Kahramansız yaşayamayan Türk halkı, mahalle ölçeğinde dönemin yönetim ve güvenlik sistemini eleştiri, aşk ve kadın, raconu değişen kabadayılık yine temaya uygun dil ve ezgilerle (müzikal), toplumdaki seçilmiş tiplerini hiciv ve ironik anlatımın paydasında birleştirir." (Yeşil, 2011:17).

Keşanlı Ali Destanı'na sosyo-kültürel açıdan bakıldığında dönemin Türkiye'sinin önemli meselelerini dile getirdiği görülür. "Sınıf farklılıkları, kahraman yaratma, çarpık düzen gibi olguları tarihselci bir perspektifle ele alması ile oyun, sadece 1960'ların toplumsal manzarasını ortaya koymakla kalmaz, dünden bugüne tarihsel bir sürecin hikâyesini de içerir." (Firdinoğlu, 2010:49). Sinekliadağ halkının kent hayatına adapte olamamasında, yeni hayat şartlarının getirdiği ekonomik sıkıntılar ve halkın toprak işçiliği dışında belli başlı bir mesleklerinin olmayışıdır. Oyunda, Şerife süt satarak geçimini sağlar, Derviş arzuhalcidir, Hidayet Yeni Hayat dergisi satar, Niyazi hamaldır, Nuri gazete satar, ayakkabı boyar, tamircilik vb.

yapar, Şerif Abla hela temizleyicisidir. Bunlarla beraber diğer işlerden de bahsedilir: Kalaycı, helvacı, köfteci vb.

DERVİŞ - Biri hamal kalaycı

Biri süfli dilenci

Biri Kıpti macuncu

Helvacı ya köfteci

HAFİZE - Kızlar çoğu hizmetçi

Ya giderler tütüne

Yoldan çıkan da olur

Günahları boynuna (s.35)

Maddi sıkıntılarının büyük olduğu Sinekliadağ'da hemen her kesimden insanlar bulunmaktadır. Maraşlı, Vanlı, Erzincanlı vb. insanları barındıran bu mahalle, tam bir kültür mozaigidir. Bununla beraber, özellikle büyük şehirlerdeki konut sayısının yetersizliği de ön plana çıkar. Bu arada, gecekondu, her ne kadar yaşanılması güç olmasına rağmen artmaya devam eder. Buralarda yaşayanlar bir süre sonra yok sayılır ve kaderlerine terk edilir. Keşanlı Ali Destanı'nda Keşanlı Ali'nin ortaya çıkmasında, bu terk edilmişliğin, ezilmişliğin bir kurtarıcı bir kahraman yaratma isteğinin rolü büyüktür. "Keşanlı Ali karakterinde vücut bulan devlet ise ideal olandan çok uzaktır: Keşanlı Ali aslında halkın gözündeki devlet kavramını simgelemektedir, yani gerçekte var olan!" (Firdinoğlu, 2010:52). Eserde, bürokratik sorunlar ve halktan kopukluk izleksel olarak öne çıkar:

NURİ - Bir yanımız mezbele

Bir yanımız yokuş yar

Önümüzden sel gibi şırşır akar
lağımlar.

KORO - Devlet bizlen uğraşır Polis
bizlen hırlaşır Ağalar leş kargası Sus
parası sızdırır, (s.34)

Keşanlı Ali bir kurtarıcı olarak algı-
landığı için onun yasa dışı faaliyetleri
Sineklidağ halkı tarafından yadırgan-
maz. Onlar bu yaşam mücadelesinde
her şeyi ayrıntılı irdeleme şansına sa-
hip değildir. "Sineklidağ ahalisi kah-
raman kıldıkları Ali ne olursa olsun,
ne derse desin, onu öyle görmek
ister ve Ali'ye buna uymaktan başka
bir yol tanımaz. Ali de bu oyunu oy-
namak zorunda kalacak ve güçlünün
güçsüzü ezdiği bir düzende kabada-
yılık yasanını işletecektir."(Çamurdan,
2010: 13). Keşanlı Ali, kendisine biçilen
bu rolü oynamak zorundadır. Çünkü o
artık halkın kurtuluş sembolüdür.
Sınıf farklılığı, oyunda önemli bir izlektir.
Sineklidağ halkı, sınıf atlamak için iki
yol kullanır: "Birincisi, Şahinde Şaklaban
ve Dürdane Daltaban gibi kent
efsanelerinin sıfırdan başlayarak
geldikleri noktayı göstererek
insanlardaki sınıf atlamak umudunu
beslemektir; İkincisi ise, iki sınıf
arasındaki uçurumu daraltmak, onları
birbirine yaklaştırmaktır. Bu ikinci yol,
zengin oğlan-fakir kız hikayesindeki
gibi, sınıf atlamaktan çok o sınıfa sızma
şeklinde gerçekleşir."(Firdinoğlu, 2010:
53-54).

Zilha ile Bülent Onaran'ın evlilik teşebbü-
sü buna en iyi örnektir. Zilha'nın
aşağıdaki sözleri durumu çok iyi ifade
eder:

Kafdağı'nı arkasında
Fildişinden bir sarayda
Düğün dernek gelin girsem
Pırlantalı taşlar taksam ah
Pek küçüktür benim yaşım
Yaşamaya aşka açım
N'olur gelin beni alın
Kurtarın bu mezbeleden
Kurtarın, (s.44)

Burada, evlilik sınıf atlamak için bir
yöntem olarak kullanılır. Kafdağı'nın
arkasına gelin olarak gitme düşüncesinde
Kafdağı, simgesel değer kazanır. Kafdağı,
bir masal motifi olmasına rağmen, burada

**Haldun Taner, Keşanlı
Ali Destanı'nda topluma
eleştirel bir bakış açısıyla
yaklaşır. Bu oyunda
gecekondulaşma ile kent
hayatı arasındaki
çatışmalar, toplumsal
çarpıklıklar, yöneticilerin
ihmalkârlığı, ekonomik
sıkıntılar vb. hususlar dile
getirilir.**

gizemi, ulaşmanın zorluğunu ve
hayalleri ve umudu (az da olsa)
ifade eder. "Taner, Kafdağı'nın
arkasındaki hayatın ve insanların
üzerlerindeki örtüyü kaldırarak
yapaylığı, yozlaşmayı deşifre
eder. Keşanlı Ali Destanı'nda bu
deşifre
işlemi çok bilindik bir mesele,
Batılılaşma sorunsalı bağlamında
ele alınmıştır." (Firdinoğlu, 2010:
54). Bu eserde ihya Onaran ve
çevresindeki insanlar yapay
burjuvadır. Yine, Nevare ve
Ahsen de yanlış Batılılaşmış
kişilerdir. Bunların hemen hepsi
Doğu-Batı kültürleri arasında
sıkışmış kişilerdir; oysa Olga'nın
kendisi Batılıdır. Haldun Taner,

burjuvazinin maddiyat dolu dünyasını Biz
Sıfırdan Başladık şarkısında ifade eder:

Şeref merf geçici
Mevki mansap boş laftır
Tek şey var ki kalıcı
Saadetin formülü Ne
şundadır ne bunda
Kesededir kasada
Paradadır parada, (s.112)

Haldun Taner, burjuvazinin iç dünyasını
ortaya koyarken paranın manevi değerleri
alt üst ettiğini belirtmek ister. "Bu şarkı
sadece kentli zenginleri alaya almakla
kalmaz, sınıf atlama, kahramanlık,
batılılaşma olgularının ardındaki gerçeği,
görünmeyen/gösterilmek istenmeyen
gerçeği de en yalın haliyle ortaya
koyar."(Firdinoğlu, 2010:55).

Keşanlı Ali Destanı'ndaki önemli bir
sosyal yara da şehir ağa- ları/eşkıyalarıdır.
Eserdeki, N'olmuş Yani Ne Bu Gürültü adlı
şarkıda konu mafyası dile getirilir:

Bize derler konu ağası
pöh Oysa herkeslerden
önce gelmiş Para sarf
etmişiz, torik işletmişiz
Hâzinenin arsasını
parselleyip satmışız, (s.42)

Yazar, eserlerinde kişilerin ve toplumun
ruh halini de vermekten geri kalmaz.
Keşanlı Ali Destanı'nda, Sineklidağ hal-
kının yaşamına eleştirel yaklaşırken,
onların ruh dünyasından hareket eder. Bu
bakımdan, bireyin ve toplumun istekleri,

KEŞANLI ALİ DESTANI

hayalleri ve arzuları onların hayatını şekillendirmede önemli rol oynar. Çünkü "Toplumsal yaşam sürecinde insanları yönlendiren ve olayları şekillendiren ^ayalleridir. Hayal insanın var olma sürecidir. Bu süreci hayallerin büyüklüğü ve sonsuzluğu belirler. Hayal şahsın yaşamında ve yaşamdan sonraki süreçte medeniyet alanındaki var oluşunun temellerini oluşturur." (Bayrak, 2009:684). Keşanlı Ali Destanı'nda toplum yapısındaki bozukluk eleştirel olarak yer alır. Bu bozuk yapı, memurundan, amirine, siyasetçisine kadar hemen her kesime sirayet etmiştir. Oyundaki Herkes Hesap Peşinde şarkısı bu hususu çok iyi yansıtır: TEMEL - Memur terfi düşünür Amir prim sezindir Doçent kürsü aranır

**Maddi sıkıntıların
büyük olduğu
Sineklidağ'da
hemen her kesimden
insanlar bulunmaktadır.
Maraşlı, Vanlı,
Erzincanlı vb. insanları
barındıran
bu mahalle, tam bir
kültür mozaiğidir.**

Fakir pis pis kaşırır (s.87)

KORO - Herkes hesap peşinde
Herkes hesap peşinde Herkes
hesap peşinde DERVİŞ - Aşçı
pirinç aşırır Tüccar vergi kaşırır
Patron daktilo alır Müdür adam
kaşırır, (s.88)

Haldun Taner bu eserinde amacı, oyun aracılığı ile arka planındaki toplumun gerçeğini vermektir. Yazar burada, toplumdaki çarpıklıklar yanı sıra, dünyada olup bitenlerin topluma etkilerini de dile getirir. Burada geçen herkes hesap peşinde dizisi, toplumdaki yapının geldiği noktayı özetler mahiyettedir. Keşanlı Ali Destanı, Haldun Taner'in gerçekçi gözlemlerinin ürünü olup taşıdığı sosyolojik unsurlarla edebiyatımızda önemli bir yer edinmiştir. Bu eserde, Keşanlı Ali, dönemin tarihi ve toplumsal koşulları içerisinde gerek duyulan ve ortaya çıkarılan bir kişidir. O, yöneticilerin unuttuğu Sineklidağ halkının umududur, kahramanıdır. Taner, burada epik tiyatro ile geleneksel Türk tiyatro özelliklerini birlikte kullanma başarısını gösterir. Oyundaki söz oyunları, dil unsurları, güldürü özellikleri vb. tiyatro geleneğimizle yakından ilgilidir. Yazar, bu eserde epik tiyatro anlayışıyla, toplumsal sorunları daha ayrıntılı olarak verme çabasıdadır. Haldun Taner bu oyununda, eski ile yeni arasında sıkışan birey ve toplumun yaşadığı çatışmaları eleştirel bir şekilde anlatır. Taner, edebiyat-toplum ilişkisini edebiyatın sosyolojik imkânlarını kullanarak irdeler.

Kaynaklar

Alver, K. (2006). Edebiyatın Sosyolojik imkanı, Edebiyat Sosyolojisi. (Editör: Koksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.

Bayrak, Özcan (2009), Haldun Taner'in Hikâyelerinde Ruhsal Değişim Süreci. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8, 684-697.

Çamurdan, Esen (2010), "Haldun Taner Oyunlarında Ol(ma)mak Sorunsalı". Uluslar Arası Haldun Taner'de Yerellik ve Evrensellik Sempozyumu, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Firidinoğlu, Nilgün (2010), Keşanlı Ali Destanı. Uluslar Arası Haldun Taner'de Yerellik ve Evrensellik Sempozyumu, Ankara: Bilgi Yayınevi. Gariper, Cafer (2005), Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı Üzerinde Bir inceleme, ilmi Araştırmalar, Sayı: 20.

Karabulut, Mustafa (2012), Edebiyatın Sosyolojik imkânı Açısından Keşanlı Ali Destanı'nın incelenmesi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 8.

Miyasoğlu, Mustafa (1988), Haldun Taner. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, Yakup (2011), Haldun Taner Tiyatrosu. Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, 451, 18-20.

Taner, Haldun (2010), Keşanlı Ali Destanı. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yeşil, Kamil (2011), Haldun Taner: Modern İle Gelenek Arasında Bir Hikayeci. Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, 451, 14-17.

Yüksel, Ayşegül (2010), Haldun Taner Oyunları: Batı Tiyatro Geleneğinde Zincirin Bir Halkası. Uluslar Arası Haldun Taner'de Yerellik ve Evrensellik Sempozyumu, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yüksel, Ayşegül (1986), Haldun Taner Tiyatrosu, Ankara: Bilgi Yayınevi